

TEKİRDAĞ VE ÇEVRESİNDEKİ AKTARLARDA SATILAN BAZI BİTKİLER VE TIBBİ KULLANIM ÖZELLİKLERİ

H. MALYER¹, S. ÖZ AYDIN², G. TÜMEN³, S. ER⁴

Özet

Bu çalışmada Tekirdağ ve yakın çevresindeki aktarlar ile üç köy halkından elde edilen bilgiler doğrultusunda tedavi amacıyla sıklıkla kullanılan ve yabani olarak yetişen bazı bitkilerin hangileri olduğu ve bu bitkilerin hangi amaçlarla nasıl kullanıldığı belirlenmiştir. En çok kullanıma sahip olan 40 bitki seçilmiş ve tür teşhisleri belirlenerek tıbbi kullanım özellikleri yöresel olarak araştırılmıştır.

1. Giriş

Dünya üzerinde 750.000-1.000.000 arasında bitki türünün bulunduğu tahmin edilmektedir. Bunlardan 500.000 kadarı tanımlanıp isimlendirilebilmiştir. Her yıl 2000 kadar yeni tohumlu bitki türü tanımlanıp isimlendirilmektedir [1]. İnsanlar bu bitkilerden çok eski dönemlerden beri besin olarak, boya elde etmek, süs bitkisi ve tedavi amacıyla yararlanmışlardır[2]. Tedavi amacıyla kullanılan bitkilerin miktarı antik çağdan itibaren devamlı bir artış göstermektedir. 19. Yüzyılın başlarında bilinen tıbbi bitki miktarı 13.000'e ulaşmıştır [3].

Ülkemiz bulunduğu bölge nedeniyle zengin bir floraya sahiptir. Türkiye'de 11014 taksonun yayılış gösterdiği rapor edilmektedir 4]. Bunların yaklaşık 500 kadarı tıbbi amaçla kullanılmaktadır [5]. İlaç sanayiinin vazgeçilmez bir parçası olan yabani bitkilerin, yöresel isimlerinin, hangi hastalığa iyi geldiğinin, hangi amaçlarla kullanıldığının bilinmesi ilaç sanayisinin gelişimi açısından önemlidir.

Türk halkının kırsal kesimde yaşayanları yabani bitkileri kendileri toplayıp geçmişten süregelen bilgileri ışığında kullanmaktadırlar. Ülkemizde son yıllarda yapılan etnobotanik çalışmalarla kullanılan türlerin envanterleri çıkarılmaktadır [6-9]. Ayrıca tıbbi bitkilere diğer bir ulaşma yolu aktarlardır. Uzun yıllardırullanılarak test edilmiş olan, yabani bitkilerin kullanım bilgilerinin, halktan ve bunu iş edinmiş kişilerden derlenmesi önemlidir. Halk sağlığını direk olarak ilgilendiren bu bilgiler var olan literatür bilgileriyle karşılaştırılabilir.

2. Materyal-Metod

Bu çalışmada tedavi amacıyla sıklıkla kullanılan, yabani olarak yetişen bitkilerin hangileri olduğu ve bu bitkilerin hangi amaçlarla nasıl kullanıldığı Tekirdağ ve

yakın çevresindeki aktarlar ile üç köy halkından elde edilen bilgiler doğrultusunda belirlenmiştir. En çok kullanıma sahip olan 40 bitki seçilerek tıbbi kullanım özellikleri araştırılmıştır. Kullanılan bu bitkilerin tür teşhisleri, aktarlardan alınan ve gerektiğinde araziden toplanan örnekler üzerinden tarafımızdan yapılmıştır. Tablo 1' deki listede bitkinin latince adı, familyası, yöresel adı veya adları, bitkinin kullanıldığı kısımları, kullanılış amacı ve bilgi alınan kaynaklar verilmiştir. Sıralama latince bitki adı göz önüne alınarak yapılmıştır. Tablo 1' de numaralarla belirtilen bilgi kaynaklarının isimleri aşağıda verilmiştir.

- 1-Sokullu Baharat ve Aktariye Lüleburgaz-Tekirdağ
- 2-Tekirdağ Aktariye Tekirdağ-Tekirdağ
- 3-Bibercioğlu Baharat, Lüleburgaz-Tekirdağ
- 4-Sabahat Şahin, Paşaköy Sıhıyesi, Çorlu-Tekirdağ
- 5-Yaşam: Edirne-Çorlu Mısır Çarşısı Doğal Bitkiler ve Ürünleri, Çorlu-Tekirdağ
- 6-Bedriye Gökduman, Pınarbaşı-Tekirdağ
- 7-Bahar Er, Paşaköy, Çorlu-Tekirdağ

3. Bulgular

Araştırma bölgesinden toplanan 32 farklı familyaya ait 40 tür ve bu türlere ait bilgiler Tablo 1' de verilmiştir.

4. Sonuç-Tartışma

Tekirdağ ve çevresindeki aktarlarda bulunan ve halk ilacı olarak kullanılan bitkiler latince isimlerinin alfabetik sırasına göre yazılmış ve bunlar hakkında bilgiler verilmiştir. Halk ilacı olarak kullanılan bitkilere değişik yöresel isimler verilmektedir. Tablo 1' de yöresel isimleri ile birlikte bilimsel isimleri de verilmiştir.

Bitkilerin değişik kısımları en çok çözelti hazırlanarak kullanılmaktadır. Çözelti hazırlama da en çok kullanılan yöntem, infüzyon ve dekoksilyondur. Diğer bir yöntem de bitkilerin lapa haline getirilerek kullanılmasıdır. Çözelti veya lapa hazırlanırken tek bir bitki veya kısımları kullanılabilirdiği gibi birkaç bitki beraberce de kullanılmaktadır.

Tekirdağ ve çevresindeki aktarlarda satılan 32 familyaya ait 40 türün kullanım alanları daha önceki bazı çalışmalarla karşılaştırıldığında bazı türlerin; *Juglans regia*, *Juniperus oxycedrus*, *Lavandula stoechas*, *Plantago media*, *Polygala vulgaris*, *Raphanus raphanistrum*, *Salvadora persica*, *Sarcopoterium spinosum* kayıtlarına rastlanmamıştır [2]. Çalışılan 28 türün kullanım alanları literatür bilgileri ile paralellik göstermektedir [2,5,6]. Ancak *Alpinia officinarum* *Fumaria officinalis* *Juniperus oxycedrus* *Malva Sylvestris* *Melissa officinalis* *Nerium oleander* *Pimpinella anisum* *Plantago media* *Raphanus raphanistrum* *Salvia officinalis* *Teucrium chamaedrys* *Viola tricolor* türlerinin literatürde belirtilen kullanım şekillerinden farklı kullanımları da belirlenmiştir [2,5,6].

Tablo 1: Turler ve etnobotanik özellikleri

Tür Adı	Familya	Yöresel Adı	Kullanılan Bitki Kısmı	Önerilen Kullanım Alanları	Bilgi Kaynağı
<i>Achillea millefolium</i>	Compositae	Civan perçemi, Akbaşlı, Barsamotu, Kandil Çiçeği	Kurutulmuş çiçekli ve yapraklı dalları	Dahilen mide krampı, kansızlık, öksürük, ishal, iştahsızlık durumlarına, haricen ise basur ve yüz kırışıklıklarının giderilmesinde, kan dolaşımı ve son zamanlarda kanser vaaklarında kullanılmaktadır.	1 nağı
<i>Amygdalus communis</i>	Rosaceae	Badem yağı	Olgun tohumlar	Acı badem yağı öksürük ve ses kısıklığına çok iyi gelmektedir. Baş ağrısı, sıyatik, böbrek kumu dökmeye, soğuktan meydana gelen çatlaklara, yaralara, kulak mayasılına iyi gelmektedir.	2
<i>Alpinia officinarum</i>	Zingiberaceae	Havlican, Havlıncan	Kurutulmuş çiçekli ve yapraklı dalları	Cirip, soğuk algınlığı, bronşit, ağız kokusu, alımı ısılatma, hazımsızlık, idrar tutanama, karaciğer zafiyeti, malsal ağrıları ve romatizmaya karşı kullanılmaktadır.	1,3
<i>Althaea officinalis</i>	Malvaceae	Hatmi, Tıbbi Hatmi	çiçekler	Göğsü yumuşatır. Bronşit, nezle, öksürük, bademcik, bağırsak ve dış iltihabını gidericidir.	1,2
<i>Artemisia absinthium</i>	Compositae	Acı pelin, Ak Pelin, Büyük Pelin	Çiçekli ve yapraklı dalları	Soğuk algınlığına, basur, bağırsak kurtlarını ve tenya dışırmak, bağırsak tembelliği, böbrek ve mesaneden kum dökmek, kalbin iyi çalışmasını sağlamak, saç dökülmesini önlemek, safra sökücü olarak, sisit ve şeker hastalığına karşı tavsiye edilmektedir.	1,4
<i>Cynodon dactylon</i>	Gramineae	Ayrıtk, Domuz Ayrıtkı, Büyük Ayrıtk	Kurutulmuş toprak altı kısımları	İdrar yolları hastalıklarında kullanılmaktadır. Böbrek ve mesanede ki kumları döker, idrar söktürücü olarak kullanılır.	1,2,3

<i>Cinnamomum camphora</i>	Lauraceae	Kafur	Bitkinin odunu	Bacak ve bel ağrılarında ve soğuk algınlıklarında haricen kullanılır.	2
<i>Cassia angustifolia</i>	Caesalpinaceae	Sinameki	Kurutulmuş yapraklar	Kabızlığı önler, bağırsakları çabıtırır, ishale yapıcı olarak kullanılır.	2,3
<i>Excoellium elaterium</i>	Cucurbitaceae	Acı kavun, Acı Dölek, Eşek Hıyarı	Meyve	Sarılık ve sinitüzite karşı ezilmiş meyvelerine su katılarak buruna damlatılmaktadır.	4
<i>Fumaria officinalis</i>	Fumariaceae	Şahtere, Tilki Kışnişi	Çiçekli dallar	yüksek tansiyona, karın ağrısına, sedif hastalığına, egzama, siville ve karaciğeri güçlendirici olarak ve sarılığa karşı önerilir.	1
<i>Glycyrrhiza glabra</i>	Fabaceae	Meyan kökü, Piyan	Kabuğu soyulmuş veya soyulmamış kökleri	Soğuk algınlığı, öksürük, göğüs yumuşatıcı, mukozaya tahrişini önleyici olarak ve ülsere karşı kullanılır.	2
<i>Hypericum perforatum</i>	Hypericaceae	Kantaron, Sarı Kantaron	Kurutulmuş çiçekli dallar	Ülsere, gastrit, ekşime, yanma, öksürük, sıtma, nefes kokusu, özellikle son yıllarda depresyona karşı kullanılmaktadır.	1,5
<i>Juglans regia</i>	Juglandaceae	Ceviz	Kurutulmuş yapraklar	Saç dökülmesine karşı ve saçları boyamada kullanılmaktadır.	2
<i>Juniperus oxycedrus</i>	Cupressaceae	Ardıç katranı, Katran Ardıcı	Tüm bitki	Sivillere karşı etkilidir. Egzama, kaşıntı ve iltihaplı yaralara karşı ardıç katranı kullanılmaktadır. Ayrıca tohum ve yapraklarının kaynatılmasından elde edilen su öksürük ve soğuk algınlığına iyi gelmektedir. İdrar yolları iltihaplarında ve idrar söktürücü olarak kullanılır.	5
<i>Lavandula stoechas</i>	Labiatae	Karabaş	Kurutulmuş yaprak ve çiçekleri	Damar tıkanıklığı, kalp çarpıntısı, tansiyon, baş ağrısı, şeker hastalığına karşı kullanılmaktadır.	1,6

<i>Linum</i>	Linaceae	Keten, Kirbas Tohumu, Siyelek	Olgun tohumları	Astım, öksürük ve böbrek iltihabı için ve kanser hastalıklarında tavsiye edilmektedir.	2,7
<i>Malva sylvestris</i>	Malvaceae	Ebegümeci, Ebegümeci	Kurutulmuş yaprak ve çiçekleri	Boğaz iltihabı, romatizma, egzama, öksürük, nezle, bronşit ve soğuk algınlıkları için kullanılır.	1,2
<i>Matricaria chamomilla</i>	Compositae	Papatya, Mayıs Papatyası, Alman Papatyası, Adi Papatya	Kurutulmuş çiçek durumları	Bağırsak iltihabı, bağırsak solucanı, ülser, menapoz, migren, saç rengini açıcı olarak, sinirsel hazımsızlık, karaciğer hastalıkları, faydalıdır. Soğuk algınlıklarında çeşitli bitki çayları ile birlikte kullanılmaktadır.	1,2
<i>Mentha piperita</i>	Labiatae	Nane, Biberi Nane, Fülülü Nane, İngiliz Nanesi	Taze ve kurutulmuş yapraklar	Mide üşümesi, bulantı, kusma, soğuk algınlığı ve zayıflamak için tavsiye edilir.	2,3,4
<i>Melissa officinalis</i>	Labiatae	Oğul otu, Melissa Otu, Limon Nanesi, Kovanotu	Taze ve kurutulmuş yapraklar	Kalp rahatsızlıkları, astımda kullanılır. Nefes darlığı giderir, balgam söktürür, gaz giderici olarak kullanılır, hazımı kolaylaştırır. hüçkrığı keser. Yatıştırıcı olarak uykusuzluklarda kullanılır.	2,5,7
<i>Nerium oleander</i>	Apocynaceae	Zakkum, Ağı Çiçeği, Kan Ağı, Zakkım Ağı	Taze ve kurutulmuş yapraklar	Romatizmaya karşı haricen kullanılır.	7
<i>Nigella damascena</i>	Ranunculaceae	Çörekotu, Çörekotu, Karaçor	Olgun tohum	Damar tıkanıklığı ve nefes darlığına karşı zeytinyağıyla tüketilir. Vücutun direncini artırıcı olarak, baş ağrısı, basur, öksürük, böbrek taşı ve böbrek kumlarına karşı kullanılabılır.	2,5,6

<i>Pimpinella anisum</i>	Umbelliferae	Anason, Enison	Olgun meyve	Çocuklardaki bağırsak seritleri, anne sütünün çoğaltılması, baş ağrısı, gaz giderici olarak ve rahim iltihabı durumlarında etkilidir. Rezene ile beraber ödem giderici olarak kullanılır.	2
<i>Plantago media</i>	Plantaginaceae	Simitri ot, Ateş Yapağı, Simitri Yaprak	Kurutulmuş yapraklar	Çıban, cilt hastalıkları, nefes darlığı, ağır kokusu, ağır ve mide ve idrar yolları iltihabı ve basurda kullanılır.	1,7
<i>Polygala vulgaris</i>	Polygalaceae	Süt Otu	Çiçekli ve yapraklı dallar	Süt artırıcı ve tetelictidir.	1
<i>Raphanus raphanistrum</i>	Brassicaceae	Yabani turp	Taze kökleri ve tohumları	Ergenlik sıvıcelerine karşı ve cilt rahatsızlıklarında kullanılır, balla birlikte bronşite karşı kullanılır.	2
<i>Robinia pseudocacia</i>	Fabaceae	Akasya, Yalancı Akasya, Salkım Çiçeği	Kurutulmuş çiçekleri	Öksürüğe karşı kaynatılıp soğutulmuş suyu içilir. Simitleri yaştırıcı, safra artırıcı olarak kullanılmaktadır.	4,6
<i>Rosa canina</i>	Rosaceae	Kuşburnu, Yabanıgül, Köpekgülü	Taze ve kurutulmuş meyve	Reçel ve marmelat yapılır. Bronşit, boğaz ve bademcik iltihabı, dıngiç verici, soğuk algınlıklarında böbrek kumlarını dökücü, safra artırıcı olarak kullanılır.	1,2
<i>Rosmarinus officinalis</i>	Labiatae	Biberiye, Kuşdili, Hasalban	Kurutulmuş yapraklar	Balgam söktürücü olarak soğuk algınlıklarında kullanılır. Kolesterol düşürücü, zayıflatıcı ve idrar söktürücüdür. Nane, Adaçayı, İhlamur ve papatya ile birlikte yapılan çayı mide yanması, karın şişliği, baş ağrısı, mide ekşimesine etkilidir. Simitleri rahatlattır.	1,2
<i>Salvadora peruvica</i>	Salvadoraceae	Misvak, Mosfak, Atrak, Dişpакlayıcı	Kurutulmuş gövde, dal veya kök parçaları	Diş temizliğinde kullanılır.	1,3,4

<i>Salvia officinalis</i>	Labiatae	Adaçayı, Tıbbi Adaçayı, Diş Otu	Çiçekli, yapraklı dallar	vücuttaki iltihabın atılması, bronşit, boğaz ağrısı, soğuk algınlığı ve böbrek rahatsızlıklarında kullanılmaktadır. Toz adaçayı dış temizliğinde kullanılır. İdrar söktürücü, bağırsak iltihabını önleyici, zayıflatıcı çay olarak kullanılır.	2,3
<i>Sambucus nigra</i>	Caprifoliaceae	Mürver	Kurutulmuş çiçek	Öksürük, soğuk algınlığı, boğaz ve idrar yolları iltihaplarında, prostat rahatsızlıklarında kullanılır.	4
<i>Sarcopoterium spinosum</i>	Rosaceae	Abdest Bozan	Dal ve gövde kabukları	grip ve nezleye iyi gelmektedir	2
<i>Tilia sp.</i>	Tiliaceae	İhlamur	Kurutulmuş çiçek ve brakteller	Kalp çarpıntısına, karaciğer rahatsızlıklarına, hazımsızlık, mide zafiyetine karşı son derece iyidir. Soğuka algınlığında çay olarak kullanılır.	2,5
<i>Teucrium chamaedrys</i>	Labiatae	Kısa mahmut, Kısacık Mahmut, Yerpalamudu, Yer Meşesi	Kurutulmuş çiçekli dalları	Karaciğer rahatsızlıkları, karın ağrısı ve basura iyi gelmektedir. Prostat rahatsızlıklarında kullanılır.	2,5
<i>Thymus sp.</i>	Labiatae	Kekik	Çiçekli ve yapraklı dalları	Şeker ve tansiyon düşürücü, gaz söktürücü, iştah açıcı, parazit düşürücü, balgam ve idrar söktürücü, egzama ve uyuz gibi rahatsızlıkları giderici etkisi vardır.	4,5
<i>Urtica dioica</i>	Urticaceae	Isrgan	Taze ve kurutulmuş yaprakları ile meyveleri kullanılır.	Kansere karşı kullanılmaktadır. Çok iyi bir idrar söktürücü ve karaciğer temizleyici olarak kullanılır.	1,2,6

<i>Verbascum phlomoide</i>	Scrophulariaceae	Sığır kuyruğu	Çiçek ve yaprakları	Meyan kökü, abdest bezan ve menekşe ile birlikte grike çok iyi gelmektedir. Balgam söktürücü, öksürüğü kesici, kaşıntı giderici olarak kullanılır.	2
<i>Viola tricolor</i>	Violaceae	Menekşe, Menevşe, Hercai Menekşe	Gölgede kurutulmuş çiçekli toprak üstü kısımları	Baş ağrısı, nezle ,grip, boğaz şişliği, ateşli ve romatizmal hastalıklarda kullanılır.	2
<i>Zingiber officinale</i>	Zingiberaceae	Zencefil	Kurutulmuş rizomlar	Bronşi ve öksürüğe karşı, soğuk algınlıklarında, kolesterol düşürücü, zayıflatıcı,kuvvet verici ve romatizmal rahatsızlıklara karşı kullanılır.	1,2,3

5.KAYNAKÇA

- [1] Stace, C.A., Plant Taxonomy and Biosystematics 7, London (1980).
- [2] Hoppe, A., H., Drogenkunde, Handbuch der Pflanzlichen und Tierischen Rohstoffe, Cram, De Gruyter und Co., Hamburg (1958).
- [3] Dragendorff, G., Die Heilpflanzen Der Verschiedenen Völker Und Zeiten 2, Stuttgart (1898) (reprint München 1967).
- [4] Davis, P.H., flora of Turkey and The East Aegean Island Vol. 11, Edinburgh University Press, Edinburgh, (2000).
- [5] Baytop, T., Türkiye' de Bitkiler İle Tedavi, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:3255, Eczacılık Fakültesi Yay., No: 40, İstanbul, (1984).
- [6] Tümen, G. ve Sekendiz, A. Balıkesir ve Merkez köylerinde Halk ilacı olarak kullanılan bitkiler, Uludağ Üniversitesi Araştırma Projesi No: 86-12 Balıkesir (1989).
- [7] Sezik, E., et al., "Tradional Medicine in Turkey 1. Folk Medicine in NE Anatolia" J. of Ethnopharmacology, 35:191-196 (1991).
- [8] Honda, G., Takeda, Y., Tanaka, T., Takaishi, Y., Sezik, E.,Yeşilada, E., A Report on Medicine and Medicinal Plants In Turkey (1994)., Faculty of Pharmaceutical Scienses, Kyoto University, Kyoto (1996).
- [9] Honda, G., Yeşilada, E., Tabata, M., Sezik, E., Fujita, T., Takeda, T., Takaishi, Y., Y., Tanaka, Traditional Medicine in Turkey VI Folk Medicine in West Anatolia: Afyon, Kütahya, Denizli, Muğla, Aydın, Journal of Ethonpharmacology 53, 75-87 (1996).
- [10] Tuzlacı, E. ,Eryaşar Aymaz, P., Turkish folk medicinal plants, Part IV: Gönen (Balıkesir), Fitoterapia 72, 323-343 (2001).

ETHNOBOTANICS CHARACTERISTICS OF PLANTS SOLD IN HERBALIST IN TEKIRDAG AND ITS SURROUNDINGS

H. MALYER¹, S. ÖZ AYDIN², G. TÜMEN³, S. ER⁴

Abstract Folk medicinal plants in sellers of medicinal herbs in Tekirdağ and its surroundings were examined. Local names and usage of 40 species were determined.

Key Words: *Ethnobotanic, Medicinal plants, Tekirdağ*

¹Uludağ Üniversitesi Fen Ed. Fak. Botanik ABD Bursa, Türkiye
malyer@uludag.edu.tr

²Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi, Fen Bilgisi Öğrt.
ABD Balıkesir, Türkiye
soz@balikesir.edu.tr

³Balıkesir Üniversitesi Fen Ed. Fak. Botanik ABD Balıkesir, Türkiye
gtumen@balikesir.edu.tr

⁴Uludağ Üniversitesi Fen Ed. Fak. Botanik ABD Bursa,
Türkiye